

KALBINĖS ĮTRAUKTIES KONCEPTAS LIETUVOJE

PROJEKTAS:

LENKŲ TAUTINĖS MAŽUMOS KALBINĖ ĮTRAUKTIS ŠVIETIMO SRITYJE

PROJEKTO VADOVĖS

Renata Jankūnaitė

Agnė Župerkaitė

Kurk
Lietuvai

KAS YRA KALBINĖ ĮTRAUKTIS?

Kalba – vienas iš pagrindinių natūralių įrankių, kurie leidžia žmonėms įsiliesti į bendruomenę ir, apskritai, komunikuoti su išoriniu pasauliu. **Kalba** yra itin kompleksiškas reiškiny, susidedantis iš daugybės aspektų: asmens mokamų ir namuose bei viešumoje girdimų kalbų tarpusavio sąveika, jo tarties, teksto suvokimo ir produkavimo ypatumai, žodyno įvairovė, minčių raiškos igūdžiai, sakinio struktūra, introvertiškumas/ekstravertiškumas, polinkis į monologą, dialogą ar mažakalbystę.

Šie kalbos ypatumai atspindi tokius **KONTEKSTUS**:

- 1) kalbėtojo gyvenamosios aplinkos,
- 2) fizinių ypatybių,
- 3) psichinių ypatybių.

BENDROJI TAISYKLĖ: jeigu žmogaus kalbinis kontekstas pernelyg nesutampa su jį supančios aplinkos kontekstu – atsiranda kliūčių.

Toks kalbinis barjeras gali išryškėti mokyklos aplinkoje, kai vertinamas mokinių įsitraukimas, jų galimybės priimti jiems pamokų ir neformaliojo vaikų švietimo veiklų metu siūlomą įvestį (užduotis, žaidimus, paaiškinimus, dialogus su pedagogais ir kitais vaikais) ir taip pat galimybės patiems aktyviai kurti turinį (tiek raštu, tiek žodžiu). Dėl įvairių priežasčių susidarę barjerai gali sukelti diskomfortą tiek mokiniui, tiek pedagogams, tiek kitiems mokiniams, jei šios grupės nėra tam specialiai paruoštos.

Unesco duomenimis, daugiakalbystė, tarpkultūriškai praturtinanti individą, tam tikruose kontekstuose visgi gali atitolinti žmogų nuo socialinės įtraukties. Jo socialinę atskirtį/izoliaciją gali lemti iššūkiai, patiriami valstybinės ar *lingua franca* kalbos atžvilgiu, priklausomai nuo gyvenamosios vietos ar aplinkos (mokykla, kita viešoji erdvė). Tiek valstybės gyvenime, tiek mokykloje vyraujanti/vyraujančios kalba ar kalbos tampa daugumos kalba, t.y. pagrindine kalba bendrai komunikacijai ir patogiam individo funkcionavimui bendruomenėje (mokyklos, pilietinėje ar kt.), leidžiant jam tiek būti išgirstam, tiek suprasti jam adresuojamą informaciją.

(1) Daugiakalbis mokinio gyvenamosios aplinkos kontekstas

- A. mokyklos mokomoji kalba – nesutampanti su mokinio namų kalba**, pvz., mokinys namuose kalba lenkiškai, tačiau lanko mokyklą lietuvių mokomąja kalba, tad iškyla kalbinių ir integracinių sunkumų, galimos patyčios/diskomfortas dėl akcento; kita situacija – mokinys namuose kalba vietiniu dialektu/maišyta kalba, o mokykloje girdi bendrinę kalbą (pvz., lenkų tautybės mokiniai Pietryčių Lietuvoje, namuose kalbantys vietine kalbos atmaina, o mokykloje girdintys bendrinę lenkų kalbą).
- B. mokyklos mokomoji kalba – nesutampanti su valstybine** (lietuvių) kalba, pvz., mokykla Lietuvos tautinių mažumų (rusų, lenkų, baltarusių) kalbomis, kitomis kalbomis (prancūzų, anglų). Tokios mokyklos abiturientus turi paruošti laikyti valstybinį lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą – kartu su gimtakalbiais. Mokyklų tautinių mažumų kalbomis mokiniai rajonuose į pirmą klasę ateina lietuviškai kalbėdami A1–A2 lygiu (CEFR, Bendrieji Europos kalbų metmenys), turi skirtingą startą nei lietuviakalbiai. Tačiau jie privalo mokytis pagal tą pačią lietuvių kalbos BU programą, pasivyti gimtakalbius: turi naudoti gimtakalbiams pritaikytus vadovėlius, pratybas, kas jau savaime kelia lingvistinių iššūkių. Be to, 1–4 klasėje mokiniai mokyklose TM kalbomis turi 350 val. mažiau lietuvių kalbos pamokų negu mokiniai mokyklose lietuvių mokomąja kalba. Regionas patiria kalbinę izoliaciją.
- C. mokyklos, kurių pamokų metu vartojama kalbinė raiška kelia sociolingvistinių iššūkių dėl kalbos mokėjimo lygio.** Pavyzdžiui, lietuvių, grįžtančių iš užsienio, vaikai patiria kalbinių ir emocinių sunkumų mokyklose lietuvių mokomąja kalba su bendraamžiais, nuo mažumės augusiais Lietuvoje ir šią kalbą aktyviai vartojusiais ne tik namų aplinkoje ar šeštadieninėje/sekmadieninėje lituanistinėje mokykloje, kaip grįžusieji iš užsienio. Tokiems vaikams iššūkių gali kelti mokomųjų dalykų terminija, komplikvuota sakinių struktūra, Lietuvoje įprastas realijas įvardinantys žodžiai.

Daugiakalbis aplinkos kontekstas (A, B, C) būdingas šioms grupėms Lietuvoje:

- ✓ Tautinių mažumų vaikai
- ✓ Tautybės požiūriu mišrių šeimų vaikai
- ✓ Migrantų vaikai
- ✓ Imigrantų vaikai
- ✓ Reemigruojančiųjų vaikai

(2) Fizinio pobūdžio iššūkiai

Mokiniai gali su kalbiniais barjeriais susidurti dėl fizinių apribojimų, susijusių su:

- A. žmogaus kalbos aparato ypatumais** (t.y. balso stygos, lūpos, liežuvis, gerklos ir pan.). Mokinio tarčiai (tam tikrų garsų artikuliacijai) įtaką gali daryti ne tik kalbos aparato pažeidimai ar ypatumai, tačiau ir gimtoji/gimtosios kalbos. Pavyzdžiui, gimtojoje kalboje nesant antrosios kalbos garsui, gali būti kone fiziškai neįmanoma jį išstarti identiška, kaip jį taria tos kalbos gimtakalbiai vaikai (kalbos aparatas jau gali būti prisitaikęs prie kalbų, išmoktų ankstyvoje vaikystėje). Komfortabiliai jaustis gali padėti tiek logopedai, tiek specialiai paruošti mokytojai. Svarbiausia vaikui padėti artikuliuoti taip, kad jį lengviau suprastų kiti, kad jis savimi pasitikėtų ir nejaustų diskomforto dėl galimo akcento.
- B. kitomis kūno funkcijomis, lemiančiomis kalbos priėmimo ir produkavimo sąlygas.** Tai – įvairių rūšių disleksija (akustinė, optinė, semantinė, gramatinė). Tokiems vaikams reikia specialiai pritaikytų tekstų, kalbėjimo manieros.

(3) Psichinio pobūdžio iššūkiai

Vaikai su įvairiais psichinio pobūdžio iššūkiais (pvz., autizmo spektras, Dauno sindromas) taip pat patiria ne tik pamokų turinio, bet ir kalbinių iššūkių. Pvz., jiems gali būti nelengva susikontcentruoti, kalbant mokytojai ar kitiems mokiniams, įsijungiant į diskusijas, skaitant sakinius su tam tikra, komplikauta konstrukcija ir specifiniu žodynu. Itin padėti gali tekstų lengvai perskaitoma kalba (easy-to-read language) ruošimas. Pagal vaiko ypatumus ir lygį pritaikyti tekstai motyvuoja šiuos vaikus skaityti.

Kalbinės įtraukties konceptas. Apibendrinimas:

Kalbinė įtrauktis – plati sąvoka. Globalaus pasaulio kontekste (Unesco) ji suprantama kaip būtini pastebėti veiksniai, neretai persipynę ir sąveikaujantys tarpusavyje: fizinio, psichinio pobūdžio iššūkiai, etniniai, kalbiniai, religiniai, sociokultūriniai ypatumai.

KAIP ATPAŽINTI KALBINĖS ĮTRAUKTIES POREIKĮ?

Atpažinti kalbinės įtraukties poreikį būtina, jei siekiama padėti tiek mokiniams, tiek pedagogams. Mokiniam tai leistų komfortabiliu jaustis, lengviau suprasti jiems sakomą/rodomą informaciją žodžiu/raštu. Taip pat vaikai gautų galimybę aiškiau išreikšti savo poreikius, idėjas ir pilnavertiškai funkcionuoti mokyklos bendruomenės veiklose. Pedagogams tikslingai atpažinus tokius mokinius, mokytojai jaus didesnę užtikrintumą (emociniu bei pedagoginiu požiūriu).

Pedagogams bei mokyklų administracijai reikia pateikti priemones, kurios leistų atpažinti kalbinės atskirties veikiamus mokinius:

- A. Nustatyti konkrečius kriterijus kiekvienai kalbinės įtraukties rūšiai** (kaip atpažinti, kad vaikas patiria konkrečiu veiksmu grįstus kalbinius iššūkius)
- B. Pedagogų apklausa** (klausimynas apie kalbinius iššūkius pamokose kiekvienos klasės atveju)
- C. Tėvų/globėjų, mokinių ar administracijos apklausa:** dėl mokinių kalbų, vartojamų namuose, laisvalaikio/draugų rate/neformaliojo vaikų švietimo veiklose/viešojoje erdvėje. Gali kilti klausimų dėl lygybės ir privatumo aspektų, pvz., medijų kalba (kokia kalba vaikai žiūri filmus, klausosi muzikos)
- D. Kalbos mokėjimo lygio testai pagal įvairias kalbos vartojimo sritis** (kalbėjimas, rašymas, klausymas, skaitymas), užduočių taikymas būtent pagal vaikų stipriąsias puses ir patiriamus iššūkius.

Realus pavyzdys: istorijos mokytojai, savo pamokose mokiusiam reemigravusį lietuvių vaiką, kurį laiką atrodė, kad vaikas turi psichinių sutrikimų. Vėliau mokytojai pasisėkė vaiką prakalbinti ir tik tada jis suprato, jog mokinys patyrė stresą ir užsisklendė būtent dėl kalbinio pamokos aspekto: mokytojas kalbėjo per greitai, vartojo vaikui nesuprantamas sąvokas. Kaip spręsti tokias situacijas?

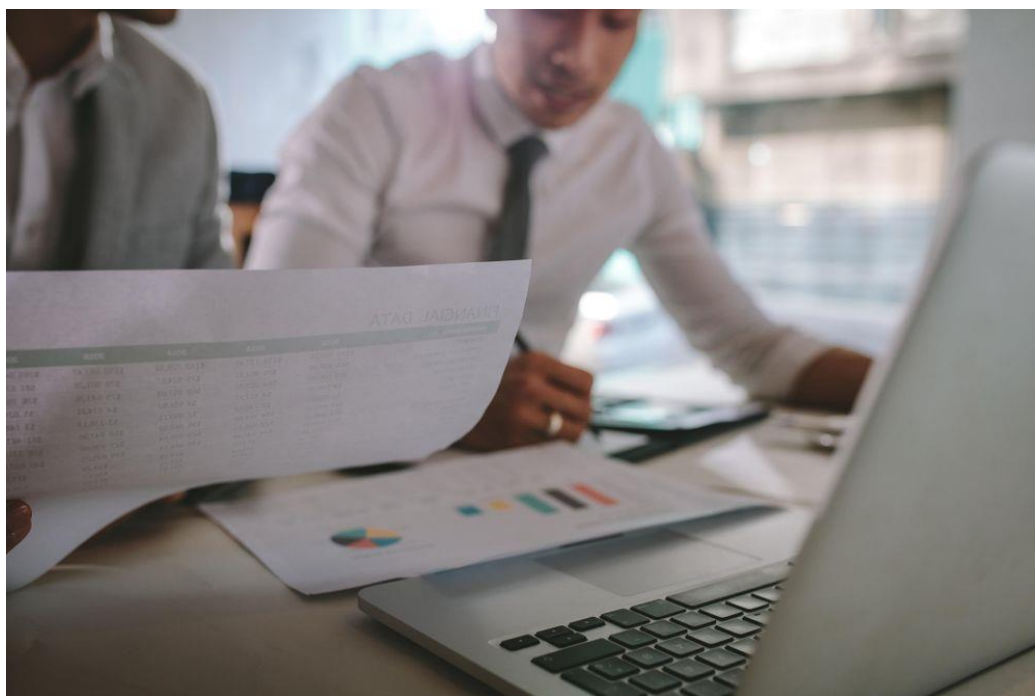

Kalbinė įtrauktis atsispindi ir Vyriausybės strategijose:

1.2. Vyriausybės programos projektas

Visiems prieinama gera mokykla ir šiuolaikinis ugdymo turinys

1.2.16 Sukurti lietuvių kalbos testavimo sistemą bei metodines priemones, pagrįstas kalbos mokėjimo lygiais.

Konkrečios priemonės:

- A. Psichologiškai ir pedagogiškai ruošti mokytojus** įtraukti į veiklas ir sąmoningai reaguoti į kalbinę atskirtį patiriančius vaikus (sistemingi mokymai), stiprinti tarpkultūriškumo kompetencijas, mokyti taikyti specialiąsias priemones. Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas. Pvz., jau patirties sukaupusios mokyklos gali dalintis išvalgomis, rengti apmokymus (Vilniaus lietuvių namai). Patikrinti mokyklų, priimančių grįžtančiųjų vaikus, [sąrašą](#) ir atnaujinti žinias apie ten dirbančių mokytojų kompetencijas.
- B. Tarpkultūrinės veiklos** (pvz., NVŠ), kur maišytusi įvairiakalbiai vaikai ir per įtraukias veiklas (žaidimus, užduotis) netiesiogiai mokytusi vienas kito kalbų. Jau yra gerųjų pavyzdžių (NVO, kitos institucijos, pvz., [Kūrybinės jungtys](#) ir jų „[Tyrinėjimo menas](#)“, Britų tarybos vykdomos veiklos, pavyzdžiui, [People to People](#)). Sukurti tokių veiklų strategiją valstybiniu mastu, didinti jų prieinamumą to pageidaujantiems savivaldybėms.
- C. Mokyklų mainai, stovyklos** įvairiakalbiams vaikams
- D. Metodinės lietuvių k. mokymo(si) negimtakalbiams priemonės** (lietuvių kaip antroji kalba). EdTech platforma, patraukli skaitmeninė medžiaga.
- E. Finansuoti papildomas kalbos (dažniausiai – lietuvių) korepetitorių paslaugas** (tai jau pradėjo vykdyti Tautinių mažumų departamentas Pietryčių Lietuvoje), pritraukti korepetitorių į specifinius rajonus, kuriuose vyrauja daugiatautė populiacija.
- F. Metodiniai leidiniai mokytojams** (mokytojo knyga, įtraukiai vedamų pamokų vaizdo įrašai).
- G. Specifinė pagalba mokytojams priemonėmis:** pvz., tekstai, parengti lengvai perskaitoma ([easy-to-read](#)) kalba ar tekstai/skaidrių šablonai, pritaikyti disleksiją turintiems mokiniams. Tekstus ruošti ir mokymus, kaip ruošti tokius tekstus, net ir patiems pedagogams vesti padėtų [SADM](#) ir NVO „[Viltis](#)“, kurie jau vykdo su tuo susijusius projektus.
- H. Savanorystė, mentorystė** – asmeniškai gyvoji kalbinė įvestis natūralioje aplinkoje. Pavyzdžiui, lietuvis gimtakalbis paskiriamas reguliariai bendrauti su kalbinių sunkumų patiriančiu mokiniu. Taip pat galima suporuoti ir skirtingų tautybių vaikus, kad reguliariai kalbėtusi jiems maloniomis temomis: pavyzdžiui, lietuvių tautybės mokinys poroje lenkų/rusų/kt. tautybės mokiniu.